

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.3/.7

Давидюк Вадим Миколайович

доктор юридичних наук, професор кафедри права

Вищий навчальний приватний заклад

«Дніпровський гуманітарний університет»

Davydiuk Vadym

Doctor of Legal Sciences, Professor of the Department of Law

Higher Private Educational Institution «Dnipro Humanitarian University»

ORCID: 0000-0001-8998-1981

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНОМУ
ТЮТЮНОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ**

**LEGAL ASPECTS OF COMBATING THE ILLEGAL TOBACCO
MARKET IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL
STATE**

Анотація. Протягом останніх років в Україні спостерігається стала тенденція до зростання тіньового тютюнового ринку. У той же час, починаючи з 2017 року, щорічно скорочується загальний обсяг легального споживання сигарет. Після початку широкомасштабного вторгнення російського агресора на територію України в лютому 2022 року, ситуація об'єктивно погіршилась. На ряду з іншими факторами до цього призвела в тому числі і наявність суттєвих недоліків в правовому регулюванні державою вказаної сфери економіки, несвоєчасність прийняття нових або ж внесення відповідних змін до діючих нормативних актів, що регламентують її діяльність. Особливою проблематикою є необхідність гармонізації українського законодавства, що регулює вказану сферу з

нормативними актами Євросоюзу. Негативний вплив на вказану сферу, особливо в умовах діючого воєнного стану, здійснює і неефективна діяльність правоохоронного блоку щодо упередження, викриття та припинення протиправних схем, що функціонують на тіньовому тютюновому ринку України, притягненню їх організаторів та учасників до реальної відповідальності.

У статті висвітлено поточний стан функціонування тютюнового ринку України в умовах воєнного стану. Здійснено аналіз законодавства України, що регламентує його діяльність, у тому числі на предмет його відповідності Європейському законодавству, в контексті набуття Україною офіційного статусу кандидата до вступу у Євросоюз. Визначено необхідні напрямки адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

Окремо проаналізовано стан та результати роботи правоохоронної системи України за напрямком протидії нелегальному тютюновому ринку в умовах воєнного стану. Визначено напрямки покращення її результативності, у тому числі за рахунок підвищення ефективності правового регулювання її діяльності.

Ключові слова: воєнний стан, тіньовий тютюновий ринок, правове регулювання, адаптація до європейського законодавства, протиправні схеми.

Summary. In recent years, there has been a steady trend towards the growth of the shadow tobacco market in Ukraine. At the same time, since 2017, the total volume of legal cigarette consumption has been decreasing annually. After the beginning of the large-scale invasion of the Russian aggressor on the territory of Ukraine in February 2022, the situation objectively worsened. Along with other factors, the presence of significant deficiencies in the state's legal regulation of the specified sphere of the economy, the untimely adoption of new

or the introduction of appropriate changes to the current regulatory acts regulating its activities led to this. A separate problem is the need to harmonize the Ukrainian legislation regulating the specified sphere with the normative acts of the European Union. The ineffective activity of the law enforcement unit in preventing, exposing, and terminating illegal schemes operating in the shadow tobacco market of Ukraine, and bringing their organizers and participants to real responsibility, has a negative impact on the specified sphere, especially in the conditions of the current martial law.

The article highlights the current state of functioning of the tobacco market of Ukraine in the conditions of martial law. An analysis of Ukrainian legislation regulating its activities, including its compliance with European legislation, was carried out in the context of Ukraine's acquisition of the official status of a candidate for accession to the European Union. The necessary areas of adaptation of Ukrainian legislation to European standards have been identified.

The state and results of the work of the law enforcement system of Ukraine in the direction of combating the illegal tobacco market in the conditions of martial law are separately analyzed. Directions for improving its effectiveness have been determined, including by increasing the effectiveness of legal regulation of its activities.

Key words: *martial law, shadow tobacco market, legal regulation, adaptation to European legislation, illegal schemes.*

Постановка проблеми. Нелегальний тютюновий ринок є однією із «ракових пухлин» на тілі української економіки. Його існування призводить до колосальних проблем не тільки з точки зору формування дохідної частини бюджету, що є дуже важливим під час війни, але й завдає значної шкоди іміджу нашої держави на світовому ринку, є реальним бар'єром на шляху до інтеграції України в європейську спільноту. Саме тому, питання належного правового регулювання вказаної галузі економіки держави,

ефективності роботи правоохоронного блоку країни щодо протидії нелегальному тютюновому ринку – повинно стати одним із пріоритетів діяльності української влади в умовах діючого воєнного стану. Окремим аспектом цієї діяльності є необхідність гармонізації українського законодавства з відповідними нормативними документами Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей правового регулювання українського тютюнового ринку, повноти нарахування та сплати акцизного податку, визначення пріоритетних заходів щодо ефективної боротьби з його тіньовою складовою та напрямків удосконалення відповідного законодавства висвітлено у працях таких вітчизняних вчених, як: Н.І. Атаманчук [2], М.О. Волошина [12], Т.В. Кощук [9], В.Я. Мацюк [11], А.О. Монаєнко [2], Н.В. Новицька [1; 9], І.І. Хлебнікова [1], К.І. Швабій [1] та інших.

Водночас, не зважаючи на те, що вказана тема була предметом дослідження багатьох науковців, на даний час вона продовжує залишатись актуальною і потребує додаткового вивчення. Зокрема, особливої уваги потребують питання ефективного правового регулювання тютюнового ринку України в умовах воєнного стану; необхідності гармонізації українського законодавства, що регламентує діяльність даної галузі економіки, з вимогами Європейського Союзу; підвищення результативності роботи правоохоронних органів з тіньовою складовою тютюнового ринку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є здійснення аналізу поточного стану українського ринку виробництва та реалізації тютюнової продукції, з виокремленням його тіньової складової, визначенням особливостей правового регулювання вказаного сектору економіки держави в умовах воєнного стану в Україні, з урахуванням необхідності гармонізації відповідного українського законодавства з

вимогами Євросоюзу, дослідженням результатів роботи правоохоронних органів по викриттю та притягненню до відповідальності організаторів та учасників протиправних схем та окресленням напрямків підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Україна уже майже два роки живе в умовах воєнного стану. Одним із пріоритетних напрямків життя нашої держави після початку повномасштабного вторгнення російських військ, є питання ефективного наповнення державного бюджету. Саме тому, існування в умовах війни нелегального тютюнового ринку призводить не лише до зменшення можливостей держави по своєчасному та повному виконанню соціальних програм, але й прямо впливає на належне фінансування наших Збройних Сил, що в свою чергу несе пряму загрозу самому існуванню України, як держави.

Схожої думки притримуються і такі науковці, як К. І. Швабій, Н. В. Новицька, І. І. Хлебнікова, які вважають, що злочинні доходи, отримані від нелегальної діяльності, як правило, використовуються в корупційних схемах, інших незаконних діях, тим самим підриваючи громадську безпеку, належне управління та верховенство права. Нелегальна торгівля негативно впливає на легальний ринок підакцизних товарів, стримує конкурентоспроможність законослухняних суб'єктів господарювання та підриває репутацію контролюючих органів [1].

Констатуємо, що державна політика у сфері протидії нелегальному ринку сигарет протягом останнього десятиріччя характеризується непередбачуваністю та непослідовністю. Непоодинокі випадки, коли нові нормативні акти в даній сфері або ж зміни до діючих приймаються із запізненням, без належного обговорення з громадськістю. Вказане призводить до постійних змін «правил гри» на тютюновому ринку України, відсутності зрозумілої для суб'єктів господарювання та населення політики держави в даній сфері економіки, що в свою чергу призводить до зменшення

обсягів наповнення бюджету, росту нелегального тютюнового ринку, зниження якості сигарет, які споживаються населенням та прямо впливає на стан здоров'я пересічного українця. Крім того, активне функціонування нелегального тютюнового ринку на території України призводить до значного погіршення іміджу нашої держави перед нашими сусідами-країнами Євросоюзу, адже значна частина нелегально виробленої в Україні продукції надходить контрабандними шляхами до вказаних країн.

Так, на думку А.О. Монаєнко та Н.І. Атаманчук, проблеми правового характеру акцизного оподаткування пов'язані з дотриманням вимог податкового законодавства. Вони виникають у результаті того, що: норми податкового законодавства іноді суперечать нормам інших нормативно-правових актів України, що створює прогалини у законі; дефініції деяких понять недосконалі або взагалі відсутні, що не дає змогу розкрити суть певних правових явищ, подій або дій; незнання платниками податків належним чином своїх прав та обов'язків зумовлює низький рівень фінансової та юридичної грамотності платників; нестабільність та швидка зміна податкового законодавства, яку платник податків не встигає відстежити [2, с. 201].

Варто відмітити, що згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (статті 352—353), передбачено, що «Сторони розвивають співробітництво і гармонізують політику щодо протидії та боротьби із шахрайством і контрабандою підакцизних товарів. Це співробітництво, зокрема, включає поступове зближення акцизних ставок на тютюнові вироби, наскільки це можливо, беручи до уваги обмеження регіонального контексту, у тому числі шляхом діалогу на регіональному рівні та відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну 2003 року. Із цією метою Сторони намагаються посилити своє співробітництво в регіональному контексті. Поступове наближення до структури оподаткування, визначеної у *acquis* ЄС, здійснюється відповідно до Додатка XXVIII до цієї Угоди» [3].

В контексті європейської інтеграції України, можна відзначити, що ще у грудні 2017 року Верховна Рада прийняла восьмирічний план підвищення акцизу для виходу в 2025 році на європейський рівень оподаткування – €90 за 1000 сигарет. Відтоді акциз підвищувався на 30% у 2018-му та у 2019-му роках й надалі зростає щорічно на 20% [4].

Слід зазначити, що ще в 2017 році Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням від 23.08.2017 №570-р затвердив «Стратегію у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року» (далі Стратегія). Метою Стратегії визначено покращення здоров'я та добробуту населення шляхом зменшення обсягів незаконного виробництва та обігу тютюнових виробів в Україні, їх незаконного переміщення через митний кордон України [5].

Серед основних напрямків реалізації Стратегії зазначено, зокрема:

- нормативно-правове регулювання у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів;
- здійснення контролю за переміщенням тютюнової продукції, сировини та виробничих матеріалів через митну територію України;
- протидія нелегальному виробництву тютюнових виробів на території України,
- організаційні заходи, серед яких:
 - посилення діяльності правоохоронних органів щодо притягнення до відповідальності осіб, які займаються нелегальною роздрібною торгівлею тютюновими виробами на території України;
 - розвиток співробітництва і гармонізація політики з Європейським Союзом щодо протидії та боротьби з незаконним переміщенням тютюнових виробів, зокрема шляхом поступового наближення рівня ставок акцизного податку на тютюнові вироби в Україні до рівня ставок, передбаченого Директивою Ради 2011/64/ЄС від 21 червня 2011 р. про структуру і ставки акцизів, що застосовуються

до тютюнових виробів, та активізація відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну співпраці центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій з європейськими та міжнародними організаціями, до компетенції яких належить питання протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів (насамперед ВООЗ, Всесвітня митна організація, OLAF, Europol та SELEC), уповноваженими органами іноземних держав;

- запровадження спільної з Європейським Союзом та іншими державами системи відслідковування переміщення тютюнових виробів.

Не дивлячись на прийняття вказаної Стратегії, лише через 2,5 роки Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 29.01.2020 року №128-р затвердив «План заходів з реалізації Стратегії у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року» (далі План). Варто відзначити, що вказаний План, окрім найменування заходу, уже містив конкретні індикатори його виконання, орієнтовний строк і відповідальних за виконання [6].

Зокрема, заходи передбачені вищевказаним Планом, були розподілені по відповідних напрямках, серед яких:

- напрямок «Нормативно-правове регулювання у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів» передбачав серед іншого: запровадження автоматизованої системи контролю за обігом тютюнових виробів на основі унікального ідентифікатора, що наноситься на пачку тютюнових виробів, відповідно до директиви 2014/40/ЄС [7]; Запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон України;

- напрямок «Протидія незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на території України» передбачав: припинення

незаконного обігу тютюнових виробів з використанням поштових і кур'єрських перевезень; припинення діяльності організованих злочинних угруповань у сфері незаконного обігу тютюнових виробів:

- напрямом «Організаційні заходи» передбачав посилення співробітництва з митними та прикордонними органами іноземних держав у сфері боротьби з незаконним переміщенням тютюнових виробів через митний кордон України.

Вказаним Планом передбачалось виконання усіх запланованих заходів до кінця 2020 року.

Аналізуючи результати виконання зазначеного Плану, на даний час можна зробити висновок, що частину із запланованих ним заходів було виконано, у той же час частина із запланованого на сьогодні перебуває в процесі виконання.

Зокрема, Верховною Радою України прийнято Закон України від 29.06.2023 року №3173-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України у зв'язку із запровадженням електронної простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах». Серед інших, у вказаному законі визначено поняття електронної акцизної марки – як сукупності даних, що складається з унікального ідентифікатора та інших даних Електронної системи обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, яка дає змогу ідентифікувати кожну одиницю товару (продукції), що підлягає маркуванню, на всіх етапах переміщення товару (продукції). Крім того визначено поняття унікального ідентифікатора – як унікального літерно-цифрового коду, що складається з серійного номера електронної марки акцизного податку та інших даних, формується за допомогою програмних засобів Електронної системи обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в

електронних сигаретах, та дає змогу ідентифікувати кожну окрему одиницю товару (продукції), що підлягає маркуванню [8].

Даним законом передбачається запровадження електронної акцизної марки та системи простежуваності з січня 2026 року.

У той же час, на думку деяких науковців прийняття вказаного закону фактично є проміжними змінами, які мають бути суттєво відкориговані при вступі України до Європейського союзу.

Зокрема, Т.В. Кошук та Н. В. Новицька наголошують, що світовий досвід підтверджує, що оптимальним рішенням є відокремлене функціонування системи track&trace та поєднання системи марок акцизного податку з системою безпеки. У той же час, на думку вказаних науковців паперова марка – це необхідний компонент системи контролю за обігом тютюнових виробів. У концепції електронної акцизної марки, всупереч практиці розвинених країн, вирішили об'єднати системи track&trace та податкової верифікації та відмовитись від системи безпеки. І саме тому, запроваджуючи електронну акцизну марку у тому вигляді, як це передбачено відповідною ініціативою, ми маємо чітко розуміти, що це лише проміжні зміни, які мають бути суттєво відкориговані при вступі України до ЄС! [9].

Ми погоджуємось з думкою вищевказаних науковців, в частині необхідності наявності на пачці сигарет додаткового паперового ідентифікатора легальності їх виробництва та реалізації, з відповідними захисними елементами. Адже пересічному громадянину- споживачу вказаної продукції набагато простіше і швидше візуальним чином оцінити справжність пачки сигарет при наявності вказаного паперового ідентифікатора, ніж зробити це за допомогою електронного девайсу (смартфону, ноутбуку, комп'ютера і тд.) у тому числі і за допомогою застосунку «Дія», що займає набагато більше часу. Крім того, вказаного електронного девайсу у нього може не бути при собі у момент купівлі даної

продукції, або ж якість інтернет з'єднання може банально не дозволити це зробити.

Ще одним із пунктів, передбачених вказаним Планом було запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон України.

Не дивлячись на те, що Планом передбачалось виконання усіх запланованих заходів до кінця 2020 року, лише 23 квітня 2021 року у Верховній Раді було зареєстровано проект Закону № 5420 щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів (ініціатор — Президент України Володимир Зеленський). 13 липня 2021 року законопроект було прийнято у першому читанні. І лише 9 грудня 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів". 13 грудня 2023 року закон направлено на підпис Президенту України [10].

Вищенаведене дозволяє констатувати, що відсутність протягом усього цього часу кримінальної відповідальності за вказане протиправне діяння значно ускладнювало ефективну роботу правоохоронного блоку по викриттю та знешкодженню злочинних схем у даній сфері, у т.ч. у зв'язку із неможливістю застосування усього комплексу оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій по документуванню злочинних дій фігурантів вказаних схем.

Як результат, не дивлячись на зусилля усіх трьох українських гілок влади, на сьогоднішній день ми спостерігаємо сталу тенденцію зростання нелегального тютюнового ринку в Україні. Особливо загрозливою вказана тенденція є в умовах воєнного стану, коли фактично майже усі зібрані у

вигляді податків кошти дохідної частини бюджету спрямовуються на фінансування сил оборони України.

Так, відповідно до дослідження, проведеного експертами незалежного неурядового інституту «Growford», протягом 2016-2022 років спостерігається постійне скорочення обсягу споживання сигарет в Україні. У той же час, за даними Kantar, рівень нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні зріс із 16,9% у 2021 р. до 19,9% у 2022 р., тобто на 17,8%. Фактично, в 2016 році рівень споживання сигарет був найбільшим за 8 останніх років, а його нелегального сегменту майже не існувало. Орієнтовні втрати бюджету від нелегального обігу тютюнових виробів лише в 2022 році складають 19,1 млрд гривень. Темп приросту втрат надходжень до бюджету у порівнянні з 2021 роком збільшився на 23,2 відсотка [9].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, не дивлячись на наявність певних позитивних прикладів роботи правоохоронних органів України за напрямком протидії нелегальному тютюновому ринку, на нашу думку назріла необхідність значного якісного ривку в їх діяльності, пов'язаній з прогнозуванням подій та тенденцій у даній сфері, ефективним, своєчасним та результативним проведенням заходів по притягненню до відповідальності організаторів та учасників протиправних схем та відшкодуванню завданих державі збитків.

В даному контексті, з урахуванням спрямованості України на інтеграцію в європейське співтовариство, на нашу думку правоохоронним органам України слід більш активно використовувати напрацьовані європейськими колегами передові методики боротьби з протиправними схемами на ринку виробництва та реалізації тютюнової продукції.

Такої ж думки притримується і В.Я. Мацюк, який вважає, що аналіз законодавства та кращих практик діяльності правоохоронних органів країн-членів ЄС дозволяє сформулювати два фундаментальні принципи організації протидії незаконному виробництву та обігу підакцизних товарів.

Перший полягає в тому, щоб послідовно покращувати (або хоча б не погіршувати) економічні умови для легального бізнесу. Другий - посилювати спрямованість (таргетованість) заходів з метою протидії розповсюджувачам підакцизних товарів, які були вироблені та знаходяться в обігу незаконно [11].

Крім того, назріла необхідність внесення змін до діючої нормативної бази, які б підвищили ефективність роботи правоохоронного блоку в умовах воєнного стану, насамперед за напрямком недопущення протиправних схем на тютюновому ринку України, притягнення їх учасників до реальної відповідальності та максимального відшкодування завданих державі збитків.

В цьому контексті, зокрема, погоджуємось з думкою М.О. Волошиної, яка стверджує, що з метою своєчасного виявлення та припинення злочинів у сфері обігу підакцизних товарів, унеможливлення уникнення від кримінальної відповідальності осіб, причетних до зазначених правопорушень, належного захисту економічних інтересів держави, життя та здоров'я людей, вважається за доцільне передбачити проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки незалежно від тяжкості злочину [12].

На нашу думку, в правоохоронній системі України провідну роль в охороні законних інтересів держави в даній галузі повинно відігравати Бюро економічної безпеки, одним із основних завдань якого є забезпечення економічної безпеки держави, шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави [13].

Відповідно до Звіту про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік, серед загроз, що посягають на функціонування економіки держави, є протиправна діяльність, пов'язана з незаконним виробництвом та обігом товарів підакцизної групи.

З урахуванням цього, у 2022 році інформаційно-аналітичними підрозділами БЕБ виявлено ризики щодо вчинення правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом тютюнових виробів на загальну суму 1,5 млрд грн. За результатами відпрацювання виявлених ризиків складено та передано до підрозділів детективів БЕБ 3 аналітичні продукти та 6 інформаційних документів на зазначену суму. За ініціативою БЕБ заблоковано діяльність 23 сайтів з реалізації тютюнових виробів [14, с. 13].

Як ми зазначали вище, є конкретні позитивні приклади роботи правоохоронного блоку нашої країни щодо протидії злочинам в даній галузі економіки держави.

Так, на початку року співробітниками БЕБ України, спільно з СБУ викрили і заблокували схему підпільного виробництва цигарок, які виробники потім планували контрабандою переправляти до Євросоюзу.

За результатами проведених обшуків на території Миколаївської та Закарпатської областей вилучено три лінії для виготовлення тютюнових виробів, акцизні марки, обладнання, сировину та готову продукцію орієнтовною вартістю понад 70 млн гривень.

Розслідування кримінального провадження триває. Зловмисникам інкримінують порушення за ч. 2 ст. 204 та ч. 3 ст. 28 (незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, вчинене групою осіб за попередньою змовою) та ч. 3 ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)) [15].

У той же час, відповідно до п. 2 висновків Попереднього звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами Бюро економічної безпеки України, органів державної влади та інших державних органів, які здійснюють повноваження у сфері економічної безпеки, що могли призвести до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, Бюро економічної безпеки України неефективно

виконує покладені на нього завдання у сфері протидії кримінальним правопорушенням, що посягають на функціонування економіки, у частині і аналітичної, і правоохоронної складових, зокрема у сфері боротьби з нелегальним виробництвом та стихійною торгівлею підакцизними товарами.

Крім того, згідно інформації, викладеної у вказаному Попередньому звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, за експертними оцінками, втрати бюджетів, спричинені найбільш поширеними порушеннями у сфері обігу підакцизних товарів, підслідними Бюро, на рік становлять: алкогольні напої – 10-12 млрд грн, гральний бізнес – до 20 млрд грн, тютюнові вироби – 20,5 млрд грн, пальне – 20 млрд гривень.

При цьому, згідно з даними Звіту, оперативно-розшукові справи детективами Бюро не заводилися взагалі з причини відсутності інструкції про організацію проведення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Бюро економічної безпеки України. Відповідна інструкція затверджена лише у 2023 році наказом Бюро від 16.01.2023 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України за № 190/39246 від 31.01.2023 [16].

Усе це свідчить про неефективну роботу правоохоронного блоку в цілому та Бюро економічної безпеки зокрема у сфері дотримання законних інтересів держави на тютюновому ринку.

Український народ з моменту обрання незалежності нашою державою, завжди захищав фундаментальні європейські цінності, глибоко усвідомлюючи свою національну і європейську ідентичність. Події останніх років, особливо після початку широкомасштабного вторгнення російського агресора в Україну, показали, що українці, як ніхто заслуговують на те, щоб зайняти своє достойне місце в сім'ї європейських народів. Крім того, наші Збройні Сили у протистоянні з так званою «другою армією світу» наочно довели, що українська армія є однією з найбільш потужних в Європі і Україна повинна зайняти відповідне їй місце в системі європейської

безпеки, основою якої є Північноатлантичний Союз (НАТО). Згідно опитувань проведених фахівцями в травні 2023 року – 92 % українців хотіли б, щоб Україна стала членом ЄС, а 89 % – членом НАТО [17].

В даний час збройна агресія росії проти нашої держави продовжується. Як наслідок, економічна ситуація в Україні залишається надзвичайно складною, і в першу чергу це пов'язано з необхідністю виділення колосальних сум державного бюджету на фінансування сил оборони України, які дають достойну відсіч ворогу. На нашу думку, саме в таких обставинах, робота усіх органів державної влади в цілому та правоохоронного блоку зокрема повинна бути направлена на якнайшвидшу гармонізацію з європейським законодавством українських нормативних актів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання у сфері виробництва та реалізації тютюнових виробів, проведення комплексу організаційно-практичних заходів направлених на ліквідацію тіньового тютюнового ринку. Адже наведення елементарного порядку в даній галузі, забезпечить десятки мільярдів гривень додаткових надходжень до державного бюджету.

Вважаємо, що в сьогоденних умовах, одним з першочергових кроків державних інституцій на вказаному шляху повинна стати розробка та внесення зміни до українського законодавства з питань запровадження електронної акцизної марки та системи простежуваності з січня 2026 року, а саме – внесення відповідних змін, якими передбачити наявність на пачці сигарет додаткового паперового ідентифікатора легальності їх виробництва та реалізації, з відповідними захисними елементами.

Також, з урахуванням неефективної діяльності всього правоохоронного блоку за напрямком протидії нелегальному тютюновому ринку та особливо ключової його ланки в контексті даної проблематики – Бюро економічної безпеки, вважаємо, що відповідно до покладених на БЕБ

України завдань, вказаному органу доцільно зосередитись на нижченаведених першочергових заходах:

- якнайшвидша розробка методології оцінювання ризиків та загроз економічній безпеці держави в сфері виробництва та реалізації тютюнової продукції, здійснення зовнішньоекономічних операцій з вказаною категорією ТМЦ, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

- ініціювання відповідних змін до законодавства, що дозволить проведення повного комплексу оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій стосовно організаторів та учасників злочинних сфер на тютюновому ринку.

- безпосереднє проведення оперативними співробітниками БЕБ повного комплексу оперативно-розшукових заходів по документуванню організованих злочинних груп, що здійснюють свою протиправну діяльність у вказаній сфері. Впровадження критерію оцінки керівництва БЕБ за результатами проведення вказаних заходів;

- організація проведення широкомасштабної, оперативно-профілактичної операції щодо упередження, викриття та припинення злочинних схем на тютюновому ринку України. Здійснення вказаної операції у тісній взаємодії з іншими правоохоронними органами України (відповідно до їх функціоналу). Головна мета операції – попередження викриття та припинення вищевказаних злочинних схем, притягнення організаторів та учасників до відповідальності та максимальне відшкодування завданих державі збитків.

- налагодження ефективної взаємодії з митними та фінансовими підрозділами країн Євросоюзу та країн - отримувачів нашої тютюнової продукції. Відпрацювання питання легітимності нерезидентів-отримувачів ТМЦ, повноти та своєчасності надходження валютної виручки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні можна констатувати, що кримінальний світ адаптувався до умов воєнного стану в Україні і в даний час продовжує свою активну протиправну діяльність. Його існування в ключових сферах економіки держави, до яких відноситься і виробництво та реалізація підакцизної продукції, зокрема тютюнових виробів, призводить не лише до значних втрат бюджету, а і є реальною перешкодою на шляху до повноправного членства України в ЄС. Основне завдання державних інституцій, серед яких провідну роль повинні відігравати правоохоронні органи, і зокрема Бюро економічної безпеки, - це ініціювання та впровадження в життя необхідних змін до нормативних актів, які б не тільки сприяли максимальному виведенню з тіні вказаної галузі економіки держави, але й були адаптовані до вимог законодавства Європейського Союзу. Крім того, значної активізації потребує діяльність усього правоохоронного блоку по проведенню ефективних організаційно-практичних заходів щодо знешкодження протиправних схем на тютюновому ринку, притягненню їх організаторів та учасників до реальної відповідальності та максимальному відшкодуванню завданих державі збитків.

В подальших наукових дослідженнях пропонується розглянути проблематику щодо доцільності реформування правоохоронного блоку з метою підвищення ефективності його діяльності, а також внесення відповідних змін до кримінального законодавства, які б посилювали відповідальність організаторів та учасників злочинних схем на тіньовому тютюновому ринку України.

Література

1. Швабій К. І., Новицька Н. В., Хлебнікова І. І. Структура та характерні риси нелегального ринку сигарет в Україні в контексті впливу

- акцизного навантаження на тютюнові вироби. *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Вип. 7. С. 196-208.
2. Монаєнко А. О., Атаманчук Н. І. Правове регулювання акцизного оподаткування в умовах сучасних викликів та тенденцій розвитку правової держави : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 276 с. С. 201.
 3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: офіц. текст. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=4/UMfPEGznhhaP1.Zi xKBnfzHI4s.s80msh8Ie6#Text (дата звернення: 24.12.2023).
 4. Тіньовий тютюновий ринок, підвищення податків та практики ЄС. Бліц-інтерв'ю Михайла Полякова. *Журнал Forbes Ukraine*. 07.10.2022. URL: <https://forbes.ua/company/tinoviy-tyutyunoviy-rinok-pidvishchennya-podatktiv-ta-praktiki-es-blits-intervyu-mikhayla-polyakova-07102022-8824> (дата звернення: 24.12.2023).
 5. Про схвалення Стратегії у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. №570-р. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570-2017-p#n7> (дата звернення: 24.12.2023).
 6. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.01.2020р. №128-р. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/128-2020-p#Text> (дата звернення: 24.12.2023).

7. Директива Європейського парламенту і Ради 2014/40/ЄС від 3 квітня 2014 року про наближення законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних положень держав-членів щодо виробництва, представлення та продажу тютюнових виробів і супутніх продуктів та про скасування Директиви 2001/37/ЄС: список від 03.04.2014 №2014/40/ЄС. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-14#n2 (дата звернення: 24.12.2023).
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України у зв'язку із запровадженням електронної простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах : Закон України від 29.06.2023р. № 3173-IX. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3173-IX#Text> (дата звернення: 24.12.2023).
9. Кошук Т.В., Новицька Н. В.. Трансформації нелегального ринку тютюнових виробів в Україні під час війни та проблеми впровадження нових технологічних рішень для боротьби з ним. *Незалежний неурядовий інститут «Crowford Institute»*. 03.03.2023. URL: <https://www.growford.org.ua/research/transformatsiyi-nelegalnogo-ryнку-tyutyunovyh-vyrobiv-v-ukrayini-pid-chas-vijny-ta-problemy-vprovadzhennya-novyh-tehnologichnyh-rishen-dlya-borotby-z-nyum/> (дата звернення: 24.12.2023).
10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів : Проект Закону України від 23.04.2021 №5420. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL:

https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756 (дата звернення: 24.12.2023).

11. Мацюк В.Я. Протидія незаконному виробництву та обігу підакцизних товарів: європейський досвід та пропозиції для України. *Збірник тез податкового конгресу «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної безпеки»*. Ірпінь, 12.12.2019. С. 499-502. URL:
http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37319/1/ZbirnukPodatkovy_i_kongres%20tesa%203.pdf (дата звернення: 24.12.2023).
12. Волошина М. О.. Особливості застосування законодавства щодо протидії злочинності на ринку підакцизних товарів України. *Editorial Doard*. 2022. С. 228.
13. Завдання Бюро економічної безпеки України. *Бюро економічної безпеки України : офіційний вебсайт*. URL: <https://esbu.gov.ua/pro-biuro/zavdannia> (дата звернення: 24.12.2023).
14. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік : *Офіційний веб-сайт Бюро економічної безпеки України*. URL: <http://tinyurl.com/5a8s4vcc> (дата звернення: 24.12.2023).
15. Перун В. СБУ і БЕБ заблокували підпільне виробництво цигарок та контрабанду до Євросоюзу. *LB.UA*. 2023. URL: https://lb.ua/society/2023/02/17/546258_sbu_i_beb_zablokuvali_pidpilne.html (дата звернення: 24.12.2023).
16. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами Бюро економічної безпеки України, органів державної влади та інших державних органів, які здійснюють повноваження у сфері економічної безпеки, що могли призвести до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів : Постанова Верховної Ради України від 30.05.2023р. №3129-IX.

Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3129-20#Text> (дата звернення:
24.12.2023).

17. Членство в НАТО чи в ЄС: українці назвали пріоритет. *Світовий конгрес Українців.* 2023. URL:
<https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/chlenstvo-v-nato-chy-v-yes-ukrayinci-nazvaly-priorytet/> (дата звернення: 24.12.2023).

References

1. Shvabii K. I., Novytska N. V., Khliebniukova I. I. Struktura ta kharakterni rysy nelehalnoho rynku syharet v Ukraini v konteksti vplyvu aktsyznoho navantazhennia na tiutiunovi vyroby. *Ekonomichnyi visnyk. Serii: Finansy, oblik, opodatkovannia.* 2021. Vyp. 7. S. 196-208.
2. Monaienko A. O., Atamanchuk N. I. Pravove rehuliuвання aktsyznoho opodatkovannia v umovakh suchasnykh vyklykiv ta tendentsiy rozvytku pravovoї derzhavy: monohrafiia. Odesa: Vydavnychy dim «Helvetyka», 2022. 276 s. S. 201.
3. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: ofits. tekst. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal.* 27.06.2014. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=4/UMfPEGznhhaP1.ZixKBnfzHI4s.s80msh8Ie6#Text (date of access: 24.12.2023).
4. Tinovy tiutiunovy rynok, pidvyshchennia podatkov ta praktyky YeS. Blits-interviu Mykhaila Poliakova. *Zhurnal Forbes Ukraine.* 07.10.2022. URL:
<https://forbes.ua/company/tinovy-tyutyunovy-rinok-pidvishchennya-podatkov-ta-praktiki-es-blits-intervyu-mikhayla-polyakova-07102022-8824> (date of access: 24.12.2023).

5. Pro skhvalennia Stratehii u sferi protydii nezakonnomu vyrobnytstvu ta obihu tiutiunovykh vyrobiv na period do 2021 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.08.2017 r. №570-r. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570-2017-r#n7> (date of access: 24.12.2023).
6. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Stratehii u sferi protydii nezakonnomu vyrobnytstvu ta obihu tiutiunovykh vyrobiv na period do 2021 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.01.2020r. №128-r. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/128-2020-r#Text> (date of access: 24.12.2023).
7. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu i Rady 2014/40/IeS vid 3 kvitnia 2014 roku pro nablyzhennia zakoniv, pidzakonnykh normatyvno-pravovykh aktiv ta administratyvnykh polozhen derzhav-chleniv shchodo vyrobnytstva, predstavlenia ta prodazhu tiutiunovykh vyrobiv i suputnykh produktiv ta pro skasuvannia Dyrektyvy 2001/37/IeS: spysok vid 03.04.2014 №2014/40/IeS. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-14#n2 (date of access: 24.12.2023).
8. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy u zviazku iz zaprovadzhenniam elektronnoi prostezhuvanosti obihu alkoholnykh napoiv, tiutiunovykh vyrobiv ta ridyn, shcho vykorystovuiutsia v elektronnykh syharetakh: Zakon Ukrainy vid 29.06.2023r. № 3173-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3173-IX#Text> (date of access: 24.12.2023).
9. Koshchuk T.V., Novytska N. V.. Transformatsii nelehalnogo rynku tiutiunovykh vyrobiv v Ukraini pid chas viiny ta problemy vprovadzhennia

- novykh tekhnolohichnykh rishen dlia borotby z nym. *Nezaleznyi neuriadovyi instytut «Crowford Institute»*. 03.03.2023. URL: <https://www.growford.org.ua/research/transformatsiyi-nelegalnogo-ryнку-tyutyunovyh-vyrobiv-v-ukrayini-pid-chas-vijny-ta-problemy-vprovadzhennya-novyh-tehnologichnyh-rishen-dlya-borotby-z-nym/> (date of access: 24.12.2023).
10. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo kryminalizatsii kontrabandy tovariv ta pidaktsyznykh tovariv, a takozh nedostovirnoho deklarovannia tovariv: Proekt Zakonu Ukrainy vid 23.04.2021 №5420. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756 (date of access: 24.12.2023).
 11. Matsiuk V.Ia. Protydiia nezakonnomu vyrobnytstvu ta obihu pidaktsyznykh tovariv: yevropeiskyi dosvid ta propozytsii dlia Ukrainy. *Zbirnyk tez podatkovoho konhresu «Upravlinnia publichnymy finansamy ta problemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky»*. Irpin, 12.12.2019. S. 499-502. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37319/1/ZbirnykPodatkovy_kongres%20tesa%203.pdf (date of access: 24.12.2023).
 12. Voloshyna M. O.. Osoblyvosti zastosuvannia zakonodavstva shchodo protydii zlochynnosti na rynku pidaktsyznykh tovariv Ukrainy. *Editorial Doard*. 2022. S. 228.
 13. Zavrannia Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: ofitsiinyi veb-sait*. URL: <https://esbu.gov.ua/pro-biuro/zavrannia> (date of access: 24.12.2023).
 14. Zvit pro diialnist Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy za 2022 rik: Ofitsiinyi veb-sait Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. URL: <http://tinyurl.com/5a8s4vcc> (date of access: 24.12.2023).

15. Perun V. SBU i BEB zablokuvaly pidpilne vyrobnytstvo tsyharok ta kontrabandu do Yevrosoiuzu. *LB.UA*. 2023. URL: https://lb.ua/society/2023/02/17/546258_sbu_i_beb_zablokuvali_pidpilne.html (date of access: 24.12.2023).
16. Pro poperednii zvit Tymchasovoi slidchoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan rozsliduvannia mozhlyvykh faktiv porushen zakonodavstva Ukrainy posadovymy osobamy Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, orhaniv derzhavnoi vlady ta inshykh derzhavnykh orhaniv, yaki zdiisniuiut povnovazhennia u sferi ekonomichnoi bezpeky, shcho mohly pryzvesty do zmeshennia nadkhodzen do derzhavnoho ta mistsevykh biudzhetyv: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 30.05.2023r. №3129-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3129-20#Text> (date of access: 24.12.2023).
17. Chlenstvo v NATO chy v YeS: ukraintsi nazvaly priorytet. *Svitovyi konhres Ukraintsi*. 2023. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/chlenstvo-v-nato-chy-v-yes-ukrayinci-nazvaly-priorytet/> (date of access: 24.12.2023).